

ΣΥΜΒΑΤΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΣΔΑ ΤΑ ΠΕΡΙΟΡΙΣΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΠΟΥ ΕΠΙΒΛΗΘΗΚΑΝ ΣΕ ΑΝΕΜΒΟΛΙΑΣΤΟΥΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥΣ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ – ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΟΣ Ο ΕΜΒΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΕΔΔΑ, PASQUINELLI Κ.Α. ΚΑΤΑ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΙΝΟΥ, ΑΡ. 24622/22, 29.08.2024

**Αναστασία
Παναγιωτοπούλου**
Υπ. Διδ. Νομικής Αθηνών

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΙΣΤΟΡΙΚΟ

Στο πλαίσιο της πανδημίας Covid-19, το Σαν Μαρίνο έλαβε μια σειρά από μέτρα για τους εργαζόμενους στον τομέα της υγείας και της κοινωνικής πρόνοιας, με βασικό σκοπό τον περιορισμό των διαπροσωπικών επαφών κατά τη διάρκεια της εργασίας τους και τη μείωση του κινδύνου μετάδοσης της νόσου στους χρήστες των παραπάνω υπηρεσιών¹. Τα μέτρα περιλάμβαναν μια σειρά από ρυθμίσεις και εναλλακτικές δυνατότητες για τους

¹ Σύμφωνα με το άρθ. 14 του ν. 85/2021 του Σαν Μαρίνο, «η αποτυχία του εθελοντικού εμβολιασμού των εργαζόμενων στον τομέα της υγείας και της κοινωνικής πρόνοιας έχει ως αποτέλεσμα την αναστολή του δικαιώματος των ανεμβολίαστων εργαζομένων να ασκούν υπηρεσίες ή καθήκοντα που περιλαμβάνουν διαπροσωπικές επαφές με τους ασθενείς ή τους χρήστες των παραπάνω υπηρεσιών». Σύμφωνα με την ίδια διάταξη, μετά την επιβεβαίωση του «*vaccination status*» κάθε εργαζομένου η αρμόδια υπηρεσία καλεί τους ανεμβολίαστους εργαζομένους να εμβολιαστούν σε συγκεκριμένη ημερομηνία, ώρα και τοποθεσία. Σε περίπτωση μη εμφάνισης του εργαζομένου στο υποδεικνυόμενο ραντεβού για εμβολιασμό, η αρμόδια υπηρεσία ενημερώνει την υπηρεσία διαχείρισης προσωπικού, η οποία οφείλει –σε πρώτο στάδιο– να εξετάσει εναλλακτικά καθήκοντα για τον ανεμβολίαστο εργαζόμενο και εάν δεν είναι δυνατή η απασχόλησή του σε εναλλακτικά καθήκοντα ο εργαζόμενος τοποθετείται σε καθεστώς άδειας άνευ αποδοχών. Ο παραπάνω νόμος τροποποιήθηκε με τον ν. 97/2021, και ο τελευταίος με τον επίμαχο ν. 107/2021. Με τις ρυθμίσεις του ν. 107/2021 μειώθηκε η αυστηρότητα των μέτρων για τη διαχείριση της πανδημίας.

ανεμβολίαστους εργαζομένους (άρθρο 8 του ν. 107/2021, Σαν Μαρίνο): α) μεταβολές στην οργάνωση της υπηρεσίας ούτως ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι επαφές τους με το κοινό, άλλως –όπου αυτό δεν ήταν εφικτό– β) ανάθεση εναλλακτικών καθηκόντων, ήτοι μετακίνηση σε άλλη θέση ή υπηρεσία ή αμειβόμενη παροχή κοινωνικού έργου, γ) χρήση κανονικών ή άλλων αδειών, ή, ως *ultimum refugium*, δ) προσωρινή αναστολή εργασίας, σε συνδυασμό με τη χορήγηση μηνιαίου επιδόματος ύψους 600 ευρώ για τη συμμετοχή τους σε κοινωνικές δραστηριότητες (σκ. 5-10 και 21-25)².

Η συνταγματικότητα των παραπάνω ρυθμίσεων αμφισβητήθηκε ενώπιον του Συνταγματικού Δικαστηρίου του Σαν Μαρίνο, με αίτηση λαϊκής πρωτοβουλίας³. Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής προβλήθηκαν ισχυρισμοί περί προσβολής της αρχής της ισότητας, της ίσης μεταχείρισης, της απαγόρευσης των διακρίσεων, και παραβίασης των δικαιωμάτων στην ιδιωτική ζωή και την εργασία. Το Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε συνταγματικές τις επίμαχες διατάξεις, λαμβάνοντας υπ' όψιν α) τις συνθήκες έκτακτης ανάγκης στο πλαίσιο των οποίων επιβλήθηκαν τα μέτρα (σκ. 14) και β) τις συνέπειες της πανδημίας για τη δημόσια υγεία, την παγκόσμια οικονομία και την κοινωνία (σκ. 19). Το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι οι σχετικές ρυθμίσεις δεν επέβαλλαν τον υποχρεωτικό εμβολιασμό των εργαζομένων, αλλά καθιέρωναν μια προδιαγεγραμμένη, οριοθετημένη και δικαιολογημένη διαφορετική μεταχείριση των εμβολιασμένων σε σχέση με τους ανεμβολίαστους εργαζομένους, με σκοπό την προστασία της δημόσιας υγείας (σκ. 15-16). Εκ του μείζονος στο ελάχιστον, το Συνταγματικό Δικαστήριο αναφέρθηκε στην πρόσφατη απόφαση του ΕΔΔΑ, *Vanříčka κ.ά. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας* (αρ. 47621/13, 08.04.2021) υπενθυμίζοντας α) ότι ο υποχρεωτικός εμβολιασμός των ανηλίκων μπορεί να δικαιολογηθεί για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας, –και δη της υγείας των ευάλωτων τρίτων–, και ακόμα β) ότι για σοβαρές ασθένειες ένα κράτος μπορεί να επιβάλλει ρυθμίσεις περί υποχρεωτικού εμβολιασμού με κυρώσεις σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με την υποχρέωση (σκ. 15).

II. ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΕΔΔΑ

Ομάδα εργαζομένων στο Social Security Institute (Ιδρυμα Κοινωνικής Ασφάλισης) του Σαν Μαρίνο, προσέφυγε στο ΕΔΔΑ αμφισβητώντας τη συμβατότητα των άρθρων 2, 6 και 8 του ν. 107/2021 του Σαν Μαρίνο με την ΕΣΔΑ.

1. ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΟΣ Η ΕΜΜΕΣΟΣ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΟΣ ΕΜΒΟΛΙΑΣΜΟΣ;

Η εξεταζόμενη απόφαση παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς το Δικαστήριο «φωτίζει» την έννοια του έμμεσου υποχρεωτικού εμβολιασμού. Πιο συγκεκριμένα, οι προσφεύγοντες υπο-

² Σε περιπτώσεις όπου δεν ήταν δυνατόν να εμβολιαστεί ο εργαζόμενος λόγω ιατρικών αντενδείξεων προβλεπόταν η χορήγηση αδειών μετ' αποδοχών (σκ. 9).

³ Σύμφωνα με το άρθρο 12 του ν. 55/2003 του Σαν Μαρίνο, η προσφυγή στο Συνταγματικό Δικαστήριο του Σαν Μαρίνο γίνεται με *λαϊκή πρωτοβουλία* (σκ. 11). Για την κατάθεση της *αίτησης λαϊκής πρωτοβουλίας* («*application by popular initiative*») απαιτείται η συμμετοχή συγκεκριμένου ποσοστού πολιτών του εκλογικού σώματος (εν προκειμένω προηγήθηκε η συλλογή 750 υπογραφών).

στήριξαν ότι εξαναγκάζονταν εμμέσως να εμβολιαστούν, εξαιτίας των μέτρων που προβλέφθηκαν για τους ανεμβολίαστους εργαζόμενους με το άρθρο 8 του ν. 107/2021, και ιδίως της αναστολής εργασίας σε περίπτωση άρνησης εμβολιασμού. Στο πλαίσιο αυτό, το ΕΔΔΑ όφειλε να εξετάσει και να διευκρινίσει εάν πρόκειται πράγματι για περίπτωση έμμεσου υποχρεωτικού εμβολιασμού.

Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, ο υποχρεωτικός εμβολιασμός εφαρμόζεται από τα κράτη είτε άμεσα είτε έμμεσα⁴. Ειδικότερα, το Δικαστήριο δέχεται ότι ο υποχρεωτικός εμβολιασμός επιβάλλεται με έμμεσο τρόπο όταν προβλέπονται ποινές/κυρώσεις ή άμεσες συνέπειες (σκ. 55 – «*direct consequences*») σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με την υποχρέωση. Για παράδειγμα, στην πρόσφατη απόφαση-σταθμό *Vanříčka κ.ά. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας*, η άρνηση εμβολιασμού είχε ως άμεση συνέπεια την άρνηση εγγραφής των ανηλίκων στην προσχολική αγωγή και την επιβολή προστίμου στους γονείς τους.

Στην προκειμένη περίπτωση, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν τίθεται ζήτημα έμμεσου υποχρεωτικού εμβολιασμού. Πιο συγκεκριμένα, το ΕΔΔΑ διευκρίνισε ότι τα μέτρα που έλαβε το Σαν Μαρίνο για τους εργαζόμενους στον τομέα της υγείας και της κοινωνικής πρόνοιας σε καμία περίπτωση δεν ισοδυναμούν με κυρώσεις/ποινές (όπως πρόστιμα, διοικητικές ή πειθαρχικές κυρώσεις), ούτε επιφέρουν άμεσες/αυτόματες συνέπειες για τους ανεμβολίαστους («*automatic consequences*», σκ. 59-60). Ο εμβολιασμός εκκινεί από εθελοντική βάση ως μια επιλογή για τους εργαζόμενους· σε περίπτωση δε άρνησης εμβολιασμού προβλέπεται μια σειρά από άλλες επιλογές και εναλλακτικές δυνατότητες (όπως η ανάθεση εναλλακτικών καθηκόντων, η χρήση των αδειών κ.ά.), με έσχατη λύση την αναστολή εργασίας (σκ. 53). Προς επίρρωση της κρίσης του το Δικαστήριο εύστοχα επικαλέστηκε, μεταξύ άλλων, τη γραμματική διατύπωση του επίμαχου άρθρου 8, από το οποίο προκύπτει ότι οι εργαζόμενοι θα πρέπει καταρχάς «εθελοντικά να εμβολιάζονται» («*voluntarily be vaccinated*», σκ. 58), η δε αποτυχία του εθελοντικού εμβολιασμού τους «μπορεί να οδηγήσει» σε συνέπειες («*may result in (...)*», σκ. 60).

Ακολούθως, το Δικαστήριο τόνισε την ιδιαιτερότητα της επίμαχης υπόθεσης υπογραμμίζοντας ότι, εν προκειμένω, δεν υφίσταται ένα γενικό καθήκον εμβολιασμού (όπως στην απόφαση *Vanříčka κατά Τσεχικής Δημοκρατίας*) αλλά αντιθέτως τα επίμαχα μέτρα προσφέρουν μια σειρά από επιλογές που «προσαρμόζονται στις ατομικές καταστάσεις των ενδιαφερομένων, υπό το φως των αναγκών των δημοσίων υπηρεσιών» (σκ. 60), με σκοπό τον περιορισμό του κινδύνου μετάδοσης της νόσου. Επεσήμανε δε, συναφώς, ότι δεν τίθεται ζήτημα υποχρεωτικού εμβολιασμού κάθε φορά

⁴ ΕΔΔΑ, *Boffa κ.ά. κατά Σαν Μαρίνο*, αρ. 26536/95, 15.01.1998· ΕΔΔΑ, *Vanříčka κ.ά. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας*, αρ. 47621/13, 08.04.2021· βλ. επίσης *a contrario* ΕΔΔΑ, *Association of Parents κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. 7154/75, 12.07.1978. Για τις μορφές της υποχρεωτικότητας του εμβολιασμού στη θεωρία βλ. *Σύσταση της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής, Δίκαιο Τεχνολογίας & Επικοινωνίας 2/2021*, σελ. 204-211· βλ. επίσης B. Saunders, *How Mandatory Can We Make Vaccination?*, *Public Health Ethics* 15/2022, σελ. 220-232, διαθέσιμο στο [link \(τελευταία πρόσβαση 14.10.2024\)](#)· M. Ch. Navin/M. A. Largent, *Improving Nonmedical Vaccine Exemption Policies: Three Case Studies*, *Public Health Ethics* 2017, διαθέσιμο στο [link \(τελευταία πρόσβαση 14.10.2024\)](#)· B. M. Williams, *The Ethics of Selective Mandatory Vaccination for COVID-19*, *Public Health Ethics* 15/2022, σελ. 74-86, διαθέσιμο στο [link \(τελευταία πρόσβαση 14.10.2024\)](#).

που προβλέπονται συνέπειες σε περίπτωση άρνησης εμβολιασμού, αλλά θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν, στην εκάστοτε περίπτωση, «η σοβαρότητα των συνεπειών και άλλοι σχετικοί παράγοντες»⁵.

2. Η ΣΥΜΒΑΤΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΠΙΜΑΧΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 8 ΤΗΣ ΕΣΔΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο κλήθηκε να κρίνει αν τα μέτρα του άρθρου 8 του ν. 107/2021 εμπίπτουν στο *ratione materiae* πεδίο εφαρμογής του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ για την προστασία της ιδιωτικής ζωής (Α), και αν υφίσταται παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ (Β).

Α. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ «ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ» – RATIONE MATERIAE ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 8 ΤΗΣ ΕΣΔΑ

Σύμφωνα με την πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ, η «ιδιωτική ζωή» αποτελεί μια ευρεία έννοια που δεν μπορεί να ορισθεί κατά τρόπο αποκλειστικό⁶. Ενδεικτικώς αναφέρεται ότι, σύμφωνα με το Δικαστήριο του Στρασβούργου, η ιδιωτική ζωή καλύπτει –*inter alia*– την υγεία, τις επικοινωνίες, το άσυλο της κατοικίας⁷, την ερωτική και σεξουαλική ζωή, τα προσωπικά δεδομένα⁸, το σύνολο της ηθικής και σωματικής ακεραιότητας του προσώπου⁹, αλλά και ορισμένες πτυχές της κοινωνικής ταυτότητας του ατόμου, όπως για παράδειγμα το όνομα του¹⁰. Ακόμα έχει γίνει δεκτό ότι το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή περιλαμβάνει «το δικαίωμα στην προσωπική ανάπτυξη και στη σύναψη και ανάπτυξη σχέσεων με άλλους ανθρώπους και τον εξωτερικό κόσμο γενικότερα»¹¹, καθώς και πτυχές της επαγγελματικής ζωής του ατόμου¹².

Στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι τα ζητήματα που άπτονται της εργασιακής απασχόλησης των ατόμων δεν αποκλείονται *per se* από το ερμηνευτικό πεδίο της «ιδιωτικής ζωής», κατά την έννοια του άρθρου 8 της Συνθήκης. Σύμφωνα με το σκεπτικό του Δικαστηρίου, υπάρχουν ορισμένες βασικές πτυχές της ιδιωτικής ζωής που είναι πιθανόν να επηρεαστούν από την επιβολή δυσμενών μέτρων στον εργαζόμενο, όπως για παράδειγμα: α) ο περίγυρος του εργαζομένου, β) η ευκαιρία του να δημιουργήσει και να αναπτύξει σχέσεις με τους άλλους, καθώς και γ) η κοινωνική και η επαγγελματική του φήμη. Το Δικαστήριο επεσήμανε, περαιτέρω, ότι μπορεί να ανακύψει ζήτημα που άπτεται της σφαίρας της ιδιωτικής ζωής

⁵ Το Δικαστήριο επικαλείται σχετικώς το ψήφισμα υπ' αριθ. 2383/2021 του Συμβουλίου της Ευρώπης, σύμφωνα με το οποίο μόνο οι σοβαρές συνέπειες από την άρνηση του εμβολιασμού είναι δυνατόν να συνεπάγονται υποχρεωτικό εμβολιασμό.

⁶ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, *El-Masri κατά πρώην Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας*, αρ. 201239630/09, 13.12.2012, σκ. 248· βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Nada κατά Σουηδίας*, αρ. 201210593/08, 12.09.2012, σκ. 151· ΕΔΔΑ, *Aksu κατά Τουρκίας*, αρ. 4149/04 και 41 029/04, 15.03.2012, σκ. 58· ΕΔΔΑ, *Gillberg κατά Σουηδίας*, αρ. 41723/06, 03.04.2012.

⁷ ΕΔΔΑ, *Bykov κατά Ρωσίας*, αρ. 4378/02, 10.03.2009, σκ. 72.

⁸ ΕΔΔΑ, *S. και Marper κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. 30562/04 και 30566/04, 04.12.2008, σκ. 134.

⁹ ΕΔΔΑ, *Raninen κατά Φινλανδίας*, αρ. 152/1996/771/972, 16.12.1997, σκ. 63.

¹⁰ ΕΔΔΑ, *Guillot κατά Γαλλίας*, αρ. 22500/93, 24.10.1996, σκ. 21.

¹¹ ΕΔΔΑ, *Nada κατά Σουηδίας*, αρ. 201210593/08, 12.09.2012, σκ. 151.

¹² ΕΔΔΑ, *Gillberg κατά Σουηδίας*, αρ. 41723/06, 03.04.2012, σκ. 77.

του εργαζομένου, είτε σε σχέση με τους λόγους επιβολής ενός δυσμενούς μέτρου εις βάρος του («*reason-based approach*») είτε σε σχέση με τις συνέπειες του μέτρου αυτού στην ιδιωτική του ζωή («*consequence-based approach*», σκ. 69)¹³.

Ο υποχρεωτικός εμβολιασμός εμπίπτει στο *ratione materiae* πεδίο εφαρμογής του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι ο υποχρεωτικός εμβολιασμός, ως μη οικειοθελής ιατρική πράξη, συνεπάγεται παραβίαση του άρθρου 8 της Συνθήκης, είτε επιβάλλεται με άμεσο είτε με έμμεσο τρόπο. Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ έχει δεχτεί ότι για να υφίσταται επέμβαση στο δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής δεν είναι απαραίτητο να έχουν διενεργηθεί εξαναγκαστικά οι εμβολιασμοί, αλλά αρκεί η έμμεση επιβολή της υποχρέωσης, με κυρώσεις ή συνέπειες σε περίπτωση μη συμμόρφωσης¹⁴. Επίσης, ο υποχρεωτικός εμβολιασμός συνιστά επέμβαση στην ιδιωτική ζωή τόσο στις περιπτώσεις όπου τελικά διεξήχθη πράγματι ο εμβολιασμός¹⁵, όσο και στις περιπτώσεις που έχει θεσπιστεί μεν η υποχρέωση εμβολιασμού, αλλά ο ενδιαφερόμενος τελικά δεν εμβολιάστηκε (σκ. 55).

Ο εθελοντικός/προαιρετικός/συνιστώμενος εμβολιασμός δεν εμπίπτει, καταρχήν, στο *ratione materiae* πεδίο εφαρμογής του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Α contrario, έγινε δεκτό ότι ο προαιρετικός εμβολιασμός, αυτός καθαυτός, δεν συνεπάγεται επέμβαση στο άρθρο 8 της Συνθήκης (σκ. 77). Το Δικαστήριο επικαλέστηκε την απόφαση *Association of Parents κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (αρ. 7154/75, 12.07.1978), στο πλαίσιο της οποίας η Επιτροπή υποστήριξε ότι ο «εθελοντικός εμβολιασμός» –όταν δηλαδή τα κράτη δεν εξαναγκάζουν τους πολίτες να εμβολιαστούν ούτε άμεσα ούτε έμμεσα, μέσω κυρώσεων/συνεπειών για τους αρνητές– δεν συνεπάγεται επέμβαση στο δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής ζωής (σκ. 54). Ομοίως, στην απόφαση *Bayture και άλλοι κατά Τουρκίας* (αρ. 3270/09, 12.03.2013), όπου τέθηκε το ζήτημα παραβίασης του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ σε περίπτωση «συνιστώμενου εμβολιασμού» ανηλίκου, το ΕΔΔΑ απέρριψε τον σχετικό ισχυρισμό *ratione materiae*.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο –αφού δέχτηκε ότι ο εμβολιασμός στην εξεταζόμενη υπόθεση είναι προαιρετικός– κλήθηκε να κρίνει περαιτέρω αν τα επίμαχα περιοριστικά μέτρα που προβλέφθηκαν στον εργασιακό τομέα για τους ανεμβολίαστους εργαζομένους, ως αποτέλεσμα της άρνησής τους να δεχτούν τον προαιρετικό εμβολιασμό τους, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Στο σημείο αυτό, το Δικαστήριο έκανε την ακόλουθη σημαντική διάκριση:

α) Το άρθρο 8 δεν είναι εφαρμοστέο όταν τα επίμαχα μέτρα δεν τίθενται σε εφαρμογή στην πράξη, επειδή οι ενδιαφερόμενοι προέβησαν τελικά στον εμβολιασμό τους (σκ. 73). Υπό την οπτική αυτή, το Δικαστήριο κρίνει ότι η περίπτωση προσφεύγουσας, η οποία εν τέλει εμβολιάστηκε οικειοθελώς με αποτέλεσμα να μην εφαρμοστούν εις βάρος της τα περιοριστικά μέτρα, δεν εμπίπτει στο *ratione materiae* πεδίο εφαρμογής του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ (σκ. 72). Αντιθέτως, σε περιπτώσεις υποχρεωτικού εμβολιασμού, το ΕΔΔΑ δέχεται –όπως επισημάνθηκε παραπάνω– ότι

¹³ ΕΔΔΑ, *Devison κατά Ουκρανίας*, αρ. 76639/112, 05.09.2018.

¹⁴ ΕΔΔΑ, *Solomakhin κατά Ουκρανίας*, αρ. 24429/03, 15.03.2012, σκ. 33· βλ. επίσης ΕΔΔΑ, *Vanjička κ.ά. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας*, αρ. 47621/13, 08.04.2021, σκ. 263.

¹⁵ ΕΔΔΑ, *Salvetti κατά Ιταλίας*, αρ. 42197/98, 09.07. 2002.

το άρθρο 8 εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση, ανεξαρτήτως του γεγονότος εάν ο ενδιαφερόμενος εμβολιάστηκε εν τέλει ή όχι¹⁶.

β) Το άρθρο 8 μπορεί να είναι εφαρμοστέο όταν οι εργαζόμενοι αρνούνται πράγματι τον εμβολιασμό τους και εφαρμόζονται σε βάρος τους τα περιοριστικά μέτρα. Το Δικαστήριο δέχεται ότι τα επίμαχα μέτρα, που επηρέασαν τον εργασιακό βίο των προσφευγόντων, βασίστηκαν σε λόγους που παρεμβαίνουν στην σφαίρα της ιδιωτικής ζωής των εργαζομένων, και πιο συγκεκριμένα στην προσωπική αυτονομία και την ελευθερία επιλογής για ζητήματα που άπτονται της σωματικής τους ακεραιότητας (σκ. 70 και 77). Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το Δικαστήριο επέλεξε να βασίσει το σκεπτικό του στους λόγους επιβολής των μέτρων («*reason-based approach*») και όχι στις πιθανές συνέπειες των μέτρων για την εργασιακή και την ιδιωτική ζωή των εργαζομένων («*consequence-based approach*») (σκ. 77).

B. ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΜΕΝΑ ΤΑ ΠΕΡΙΟΡΙΣΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 8 ΠΑΡ. 2 ΤΗΣ ΕΣΔΑ

Κατά την κρίση του Δικαστηρίου, τα επίμαχα μέτρα συνιστούν μεν επέμβαση στην ιδιωτική ζωή των προσφευγόντων που αρνήθηκαν τον εμβολιασμό τους, αλλά δεν τίθεται ζήτημα παραβίασης του άρθρου 8, δεδομένου ότι τα μέτρα προβλέπονταν από νόμο, εξυπηρετούσαν νόμιμο σκοπό και κρίθηκαν απαραίτητα σε μια δημοκρατική κοινωνία¹⁷, σύμφωνα με τις προβλέψεις του άρθρου 8 παρ. 2 της ΕΣΔΑ (σκ. 91-109). Επιπλέον, επισημάνθηκε ότι τα μέτρα εφαρμόστηκαν για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα (σκ. 101) και ήταν το αποτέλεσμα της ελεύθερης αυτόνομης επιλογής των ατόμων να αρνηθούν τον προαιρετικό εμβολιασμό τους (σκ. 74, 77, 102, 107)· εντάχθηκαν δε στο πλαίσιο της θετικής υποχρέωσης του νομοθέτη να προστατεύσει, εν καιρώ πανδημίας, τη δημόσια υγεία και τη ζωή των ευάλωτων τρίτων (σκ. 95).

3. Η ΣΥΜΒΑΤΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΠΙΜΑΧΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΜΕ ΤΑ ΑΡΘΡΑ 14 ΤΗΣ ΕΣΔΑ ΚΑΙ 1 ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 12 ΤΗΣ ΕΣΔΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ

Τέλος, ενώπιον του Δικαστηρίου τέθηκε ισχυρισμός περί διακριτικής ευνοϊκής μεταχείρισης των εμβολιασμένων πολιτών, τόσο με βάση το άρθρο 8 του νόμου 107/2021, όσο και με βάση το άρθρο 2 του ίδιου νόμου, το οποίο προέβλεπε την απαλλαγή των εμβολιασμένων προσώπων από περιοριστικά μέτρα, όπως η χρήση προστατευτικής μάσκας κ.ά.

Απαγορευμένη διάκριση, τόσο κατά το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ όσο και κατά το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου υπ' αριθ. 12, αποτελεί η *διαφορετική μεταχείριση ατόμων που τελούν σε όμοιες*

¹⁶ ΕΔΔΑ, *Salveti κατά Ιταλίας*, αρ. 42197/98, 09.07.2002· ΕΔΔΑ, *Solomakhin κατά Ουκρανίας*, αρ. 24429/03, 15.03.2012.

¹⁷ Στο σημείο αυτό το Δικαστήριο έλαβε υπ' όψιν ότι α) η πανδημία ήταν ικανή να οδηγήσει σε πολύ σοβαρές συνέπειες για τη δημόσια υγεία, β) τα επίμαχα μέτρα είχαν ως σκοπό την προστασία της δημόσιας υγείας, στο πλαίσιο του υψηλού κινδύνου που είχε δημιουργήσει η πανδημία για το σύνολο του πληθυσμού, και γ) τα κράτη είχαν τη θετική υποχρέωση να λάβουν μέτρα για την προστασία της ζωής των πολιτών, η οποία προστατεύεται ρητώς από το άρθρο 2 της Συνθήκης και είναι πιθανόν να κινδυνεύσει από τις ενέργειες ή τις παραλείψεις των κρατών.

συνθήκες, χωρίς να δικαιολογείται με αντικειμενικό και εύλογο τρόπο (σκ. 123)¹⁸. Τα κριτήρια των διακρίσεων που παρατίθενται στα παραπάνω άρθρα είναι ενδεικτικά και γενικώς γίνεται δεκτό ότι το πεδίο εφαρμογής των άρθρων είναι ιδιαιτέρως ευρύ. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο έκρινε ότι η διαφορετική μεταχείριση εμβολιασμένων-ανεμβολίαστων δεν αποτελεί απαγορευμένη διάκριση: Η νομοθεσία του Σαν Μαρίνο είναι αιτιολογημένη, εξυπηρετεί νόμιμο σκοπό και είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας (σκ. 126). Ειδικότερα το ΕΔΔΑ, υιοθετώντας μια περισσότερο πατερναλιστική οπτική, επεσήμανε ότι «δεν είναι αδικαιολόγητη η αναγνώριση ευνοϊκών μέτρων υπέρ των εμβολιασμένων, οι οποίοι βρίσκονται σε λιγότερο κίνδυνο λόγω του εμβολιασμού τους, τη στιγμή που παραμένουν σε ισχύ αυστηρότερα περιοριστικά μέτρα για τους ανεμβολίαστους οι οποίοι παραμένουν σε κίνδυνο νόσησης και εκδήλωσης σοβαρών συνεπειών για την υγεία τους» (σκ. 128).

III. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Επομένως, βάσει όσων αναπτύχθηκαν παραπάνω, το Δικαστήριο κατέληξε στα ακόλουθα συμπεράσματα: α) η πρόβλεψη μιας σειράς εναλλακτικών περιοριστικών μέτρων για τους ανεμβολίαστους εργαζόμενους δεν συνεπάγεται έμμεσο υποχρεωτικό εμβολιασμό, β) στην παρούσα υπόθεση δεν εξετάζεται η συμβατότητα του υποχρεωτικού εμβολιασμού με την ΕΣΔΑ, από τη στιγμή που δεν υφίσταται καθήκον εμβολιασμού, γ) τα περιοριστικά μέτρα –που επιβλήθηκαν ως αποτέλεσμα, *inter alia*, της άρνησης των εργαζομένων να προβούν στον προαιρετικό εμβολιασμό τους– είναι πιθανόν να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, παρόλο που κατά την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου το άρθρο 8 δεν είναι εφαρμοστέο σε περιπτώσεις προαιρετικού εμβολιασμού, δ) παρόλο που υφίσταται –εν προκειμένω– επέμβαση στην ιδιωτική ζωή των εργαζομένων, δεν τίθεται ζήτημα παραβίασης του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Για την τελική του κρίση το Δικαστήριο έλαβε υπ’ όψιν α) το ευρύ περιθώριο εκτίμησης που αναγνωρίζεται στα κράτη όσον αφορά την υγειονομική πολιτική και τη διαχείριση των ζητημάτων δημόσιας υγείας, β) τον προσωρινό και ήπιο χαρακτήρα των επίμαχων μέτρων, γ) την πρόβλεψη περισσότερων εναλλακτικών δυνατοτήτων με ελευθερία επιλογής για τους ενδιαφερομένους, καθώς και δ) το έκτακτο πλαίσιο εντός του οποίου τα επίμαχα μέτρα προβλέφθηκαν και εφαρμόστηκαν¹⁹.

Συνολικά, πρόκειται για μια άκρως διαφωτιστική απόφαση, με την οποία διασαφηνίστηκε και εμπλουτίστηκε ακόμα περισσότερο το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, όσον αφορά τις πολιτικές εμβολιασμού και τα περιοριστικά μέτρα που προβλέφθηκαν στο πλαίσιο της πανδημίας. Το Δικαστήριο επικαλέστηκε, σε αρκετά σημεία, την πρόσφατη *Vanříčka κ.ά. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας*, διευκρινίζοντας όμως ότι η εξεταζόμενη υπόθεση είναι διαφορετική, καθώς δεν υφίσταται, εν προκειμένω, καθήκον εμβολιασμού.

Ταυτόχρονα, αναδείχθηκε μια πολύ ενδιαφέρουσα νομοθετική πρωτοβουλία για τη διαχείριση

¹⁸ Βλ. επιπλέον ΕΔΔΑ, *Sedjic and Finci κατά Βοσνίας Ερζεγοβίνης*, αρ. 27996/06 and 34836/06, 22.12.2009.

¹⁹ «(E)xceptional and unforeseeable context» (σκ. 97 και 108)· βλ. επίσης, ΕΔΔΑ, *Terhes κατά Ρουμανίας*, αρ. 49933/20, 13.04.2021, σκ. 96.

της πανδημίας· σε αντίθεση με άλλες χώρες (λ.χ. Ιταλία²⁰, Γαλλία²¹, Ελλάδα²²) οι οποίες επέλεξαν να ακολουθήσουν μια περισσότερο επιθετική στρατηγική, επιβάλλοντας τον υποχρεωτικό εμβολιασμό των υγειονομικών με αυστηρές συνέπειες, όπως την αναστολή εργασίας άνευ αποδοχών σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με την υποχρέωση, το Σαν Μαρίνο επέλεξε να υιοθετήσει μια περισσότερο ήπια και λιγότερο παρεμβατική πολιτική: τον προαιρετικό εμβολιασμό των εργαζομένων στον τομέα της υγείας και της κοινωνικής πρόνοιας, σε συνδυασμό με μια σειρά εναλλακτικές δυνατότητες για τους ανεμβολίαστους εργαζομένους, με περιθώριο ελεύθερης επιλογής από τους ενδιαφερομένους και με σκοπό τον περιορισμό της μετάδοσης της νόσου. □

²⁰ Βλ. Άρθρο 4 της πράξης νομοθετικού περιεχομένου υπ' αριθ. 44, της 1ης Απριλίου 2021 (*Decreto-legge no 44 - Misure urgenti per il contenimento dell'epidemia da COVID-19, in materia di vaccinazioni anti SARS-CoV-2, di giustizia e di concorsi pubblici*). βλ. επίσης την απόφαση ΔΕΕ C-765/2021.

²¹ Άρθρο 12 με τίτλο «*La vaccination obligatoire pour les soignants*», του γαλλικού ν. 2021-1040, 05.08.2021.

²² Άρθρο 206 του ν. 4820/2021 («*Οργανικός Νόμος του ΕΣ και άλλες διατάξεις*», ΦΕΚ Α' 166/23.07.2021).